Rosa Luxemburg in de Tiergarten

Een bescheiden monument voor de linkse strijdster

Achtergrond - 25 september 2007

Rosa Luxemburg is een van de meest herdachte personen in Berlijn. Pleinen en straten zijn naar haar vernoemd. In de Tiergarten staat een klein, maar indringend momument op de plek waar soldaten haar lijk in 1919 in het water gooiden.

De Berlijnse historicus Martin Jander knijpt met zijn ogen. Hij wist het zweet van zijn voorhoofd. Als het in Berlijn warm is, loopt de temperatuur al gauw op tot een graad of dertig. Dan vinden Berlijners zelfs in het grootste Berlijnse park, de uitgestrekte Tiergarten, alleen verkoeling onder de bomen.

Staand op een sluis van het Landwehrkanal tuurt Jander over het glinsterende water. Op de oever even verderop liggen twee Berlijnse vrouwen roerloos op hun handdoek, knieën opgetrokken, nog net in de schaduw. “Hier hebben ze in 1919 het lichaam van Rosa Luxemburg gevonden”, de historicus wijst naar het water. “Ze dreef al maanden in het Landwehrkanal.” Het stoffelijk overschot van Luxemburg, icoon van de linkse beweging in Duitsland en een van de oprichters van de Duitse communistische partij (KPD), was nauwelijks nog herkenbaar.

Grillen in het park

De Tiergarten is ’s zomers een heerlijke plek om te vertoeven. Duizenden Berlijners vinden er verkoeling. Half ontkleed of soms helemaal naakt liggen ze wat in het gras of spelen een loom potje voetbal. Wandelaars doorkruisen de paden van Berlijns bekendste stadspark, het voormalige koninklijke jachtterrein. ’s Avonds kringelen er tientallen vrolijke rookkolommetjes omhoog, afkomstig van meeneem-barbecues. Grillen in het park is een erkende Berlijnse bezigheid.

In januari 1919 zag de Tiergarten er heel anders uit. Het was hartje winter, de bomen waren kaal. Revolutie verscheurde de Duitse hoofdstad. Na de verloren Eerste Wereldoorlog en het aftreden van de keizer bevond het land zich op de rand van een burgeroorlog. Op 5 januari brak een opstand uit toen de linkse Spartakistenbeweging, een kleine groep radicale revolutionairen, zich verzette tegen het ontslag van een linkse Berlijnse politiecommissaris. Een week lang vochten extreemlinkse krachten en gewapende groepen muiters in de straten van

Berlijn tegen het leger en de rechtse burgermilities, de Freikorpsen. Op bevel van nota bene de SPD-regering werd het verzet keihard neergeslagen.

De leiders van de Spartakisten, Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht, overleefden de opstand niet. Ze werden door soldaten van het in Berlijn gelegerde Freikorps Garde-Kavallerie-Schützendivision vermoord. Het lichaam van Luxemburg gooiden de soldaten onder dekking van de duisternis in het Landwehrkanal.

Geweerkolven

“De moordenaar van Rosa Luxemburg kwam later bij ons op de koffie”, zegt historicus Jander, terwijl hij langs het voetpad aan het Landwehrkanaal struint. Een hardloper, drijfnat van het zweet, sloft voorbij. “Hermann Souchon heette hij. Hij was familie van mijn grootmoeder. Ik mocht hem niet, thuis was ik de rebel. We hadden altijd ruzie.”

Op 15 januari 1919 waren Luxemburg en Liebknecht in West-Berlijn opgepakt op bevel van de commandant van de Garde-Kavallerie-Schützendivision, de latere nazi Waldemar Papst. Zijn soldaten versleepten de twee linkse leiders naar het luxueuze Hotel Eden, aan de zuidrand van de Tiergarten, waar het vrijkorps zijn hoofdkwartier had.

In het hotel werden de twee ondervraagd en mishandeld. Papsts soldaten sloegen met geweerkolven de schedel van Luxemburg in en smeten haar halfdood in een auto. “Daar kreeg ze van Souchon het genadeschot, door het hoofd”, zegt Jander. “Hij is nooit veroordeeld voor de moord. Na de Tweede Wereldoorlog trad hij alleen op als getuige in de zaak tegen Papst. Die heeft altijd volgehouden dat hij van hogerhand de opdracht had gekregen.”

Liebknecht kwam op een vergelijkbare manier aan zijn einde. Hij kreeg, zwaargewond, de opdracht de Tiergarten in te ‘vluchten’ en werd in de rug met kogels doorzeefd.

Gedenktekens in gietijzer

Het monument voor Luxemburg is klein en bescheiden. In de schaduw van de Lichtensteinbrücke steken de uit ijzer gevormde letters van haar naam schuin omhoog uit de grond, op de plek waar de Freikorpssoldaten haar lichaam in het water wierpen. Daarachter een eenvoudige gedenksteen. Het gedenkteken werd in 1987 met brede instemming van de West-Berlijnse politiek geplaatst. Het verving een eerder monument uit 1971, dat in 1985 door neonazi’s was vernietigd.

Enkele honderden meters verderop, aan de oever van een klein stroompje, staat het monument voor Karl Liebknecht. Zelfde plaquette, vergelijkbaar gedenkteken. Een opvallend detail is dat beide monumenten in de DDR vervaardigd zijn, door het staatsbedrijf VEB Lauchhammerwerk.

Revolutionaire geestdrift

‘Flintenweib’ zo stond Luxemburg, oprichtster van de Kommunistische Partei Deutschlands (KPD), bij rechts Duitsland bekend: helleveeg. “Haar vijanden haatten haar intens”, zegt Jander. “Om haar vrouw-zijn, haar Pools-joodse afkomst, haar gegoede familie en haar scherpe intellect. Luxemburg zag eruit als een chique Parijse dame. Met haar charme wist ze mensen voor zich te winnen, iets dat de stijve Liebknecht nooit kon. Ze had alles in zich wat een man bang en onzeker maakt.”

Om de erfenis van de gepromoveerde revolutionaire is in linkse kringen hevig gevochten. Binnen de KPD en de latere DDR kreeg ze een martelarenstatus toegekend. De communisten herdachten de veelzijdige en kritische Luxemburg op één manier: als onvermoeibare strijdster voor de revolutie. Luxemburgs denkbeelden over vrijheid en de universele rechten van de mens kregen in de cultus rond haar persoon geen plaats, net als het ongemakkelijke feit dat Luxemburg niet afwijzend stond tegenover de parlementaire democratie. Ze durfde zelfs kritiek op Lenin te hebben.

Juist dankzij deze denkbeelden groeide ze tijdens de Koude Oorlog in het Westen uit tot icoon tegen het dictatoriale communisme. Aan de andere kant heeft de sociaaldemocratische SPD altijd moeite gehad met haar revolutionaire geestdrift.

“Ik vraag me altijd af wat er gebeurd zou zijn als Luxemburg niet vermoord was”, peinst Jander aan de oever van het kanaal. “Ze zou de KPD in een menselijker, democratischer richting hebben gestuurd. De geschiedenis van de Weimarrepubliek zou heel anders verlopen zijn.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: https://duitslandinstituut.nl/artikel/3084/rosa-luxemburg-in-de-tiergarten